

Agricolan tutkimusta Uumajassa lukijalle, osittain ehkä siksi, että lauseita ei ole mitenkään ryhmitelty. Osasyynä lienee myös tekijän valitsema viitejärjestelmä. Viitteenä käytetty Index Agricola-

INGER FREDRIKSSON *Studier i Mikael Agricolas bibliska företal*. Acta Universitatis Umenis: Umeå Studies in the Humanities 73. Kungälv 1985. 149 + 130 s.

Mikael Agricola julkaisi suomeksi noin kaksi viidesosaa Raamatusta. Hän käänsi koko Uuden testamentin ja Vanhasta testamentista Psalmtarin ja ns. pienet profheetat sekä osia useimmista muista kirjoista. Inger Fredrikssonin väitöskirjan aiheena ovat Agricolan suomentamien Raamatun kirjojen esipuheet. Fredriksson on tarkastellut esipuheita ja pyrkinyt asettamaan ne oikeaan kieli- ja kulttuuriyhteyteensä. Tämä osa Agricolan teksteistä on tähän asti ollut miltei tutkimatta, ja aiheenvallinta on siksi onnistunut. Työn johdannossa on esitelty tutkimuksen lähdeteoksia. Kirjallisuuden valintaan on vaikuttanut myös se, että tekijä on halunnut herättää nimenomaan ruotsinkielisen lukijakunnan kiinnostusta.

Agricolan Uudessa testamentissa on kaksi esipuhetta. Ensimmäisen esipuheen pää lähde on Lutherin Raamattu (tutkimuksessa on käytetty vuoden 1545 painosta). Rinnalla on ruotsalainen ns. Kustaa Vaasan Raamattu (1541). Toisen esipuheen tärkein lähde on Olaus Petrin ”En Svensk Cröneka”. Valtaosa UT:n kirjojen esipuheista on otettu Lutherilta. Evankeliumeissa on esipuheiden tilalla Hieronymuksen latinankielisistä teksteistä käännetty lyhyet elämäkerrat, ja Johanneksen ilmestyksestä esipuhe puuttuu.

Uuden testamentin kirjojen esipuheet on tutkimuksessa käsitelty yhtenä kokonaisuutena. Hieronymuksen tekstit on sivuutettu toteamalla vain, että ne vaatisivat oman tutkimuksen. Luku koostuu suurimmaksi osaksi Agricolan esimerkeistä, joiden rinnalla on saksalainen ja ruotsalainen teksti. Sanojen kursivoinnilla on pyritty havainnollistamaan Agricolan sananvalintaa ja lähdetekstien käyttöä. Esimerkkiluettelo jää jäsentymättä

lienee myös tekijän valitsema viitejärjestelmä. Viitteenä käytetty Index Agricola-

ensiksen mukainen kuusinumeroinen koodi ei tässä tapauksessa ole riittävän havainnollinen. Esimerkeistä ei muun muassa lainkaan ilmene, mikä esipuhe kulloinkin on kyseessä. Raamatun kirjojen nimilyhenteiden käyttö tai esimerkkilauseiden ryhmittely olisi ollut riittävä selvennys.

Ison alkukirjaimen käyttöä UT:n esipuheissa on käsitelty omassa luvussaan, samoin välimerkkien käyttöä. Mutta miksi VT on jätetty selvittelyn ulkopuolelle? Näiden lukujen olisi toivonut kattavan koko väitöskirjan aineiston. Tekijä on nähnyt paljon vaivaa selvittäessään, millaisia sanoja Agricola – enimmäkseen Lutherin mallin mukaan – on kirjoittanut isolla kirjaimella. Substantiiveja on kertynyt seitsemän ryhmää, ja lisäksi tulevat kaikki muut sanaluokat. Esimerkkejä on Jumalan nimestä aina erilaisiin partikkeleihin asti. Näyttää siltä, että mihiin tahansa sanaan on tiettyssä tilanteessa voitu kirjoittaa iso kirjain. Kansa oli Agricolan aikaan lukutaidotonta, ja tekstit kirjoitettiin ääneen luettaviksi. Isolla alkukirjaimella ilmaistiin usein lausepainotusta. On kuitenkin muistettava myös Agricolan ortografian vakiintumattomuus. Esimerkiksi sivun 29 esimerkkilauseissa *ia Opetta sen oikean Tien* (22) ja *toiselle Miehelle Holemaan* (23) iso kirjain verbin alussa tuskin selittyy painotuksesta.

Agricolan välimerkintä poikkeaa jonkin verran nykykielisestä. Pääosin hän on noudattanut lähdetekstien esikuvaa. Yksi Agricolan erikoisuus on pilkun toistuva käyttö *ja*-sanan edellä. Toinen mainittava seikka on ns. »väärän» pilkun käyttö: pilkkua seuraa iso alkukirjain. Nämä ja muut poikkeavuudet Fredriksson selittää selkeyspyrkimykseksi.

Vanhan testamentin kirjojen esipuheet on käsitelty kaikki erikseen. Suorasanaiset esipuheet Agricola on suurimmaksi

osaksi kääntänyt Lutherilta. Psalttarin esipuheessa hän on käyttänyt myös muita lähteitä, ja nämä tekstit Fredriksson on selvittänyt kohta kohdalta. Naahumin esipuheen lähteenä on Lutherin lisäksi ollut 200-luvulla eKr. ilmestynyt hepreankielinen teos »Seder Olam».

Esipuheiden esittely on melkein pelkkää sisällön analysointia. Kielestä on tehty varsin vähän huomioita. Joitakin nykylukijalle outoja sanoja on nostettu esiin. Jesajan esipuheessa on sanat *titulus* 'otsikko' ja *käkeys* 'yritys, tarkoitus'. Joonan nimen Agricola on suomentanut *mettiseksi*; sanahan merkitsee 'kyyhkystä'. Hoosean esipuheessa on käytetty sanaa *noituus* merkityksessä 'ennustus, profetia'. Obadjan esipuheen esittelyssä tekijä on puuttunut partitiivin päätteeseen: *pääkaupunki*-sanasta on vastoin odotuksia käytetty *-ta*-partitiivia, sen loppuheittoista muotoa (*caxikymmende* – – *Päcaupungit*; rinnakkais esimerkki Matteuksen evankeliumista: *wijsi Leiwisket* – – *wijsi Leiwiske*). Aamoksen esipuheessa esiintyy *monta* monikollisen pääsanana kanssa. Subjektin ja predikaatin kongruenssi on otettu puheeksi pari kertaa. Naahumin esipuheen virkkeessä *Nineuen, iotca* – – *rupesit synditekemen* on relatiivipronomini monikossa siksi, että puhutaan Niiniven asukkaista. Joelin esipuheesta on poimittu Agricolan kielelle tyypillinen datiivigetiivi: [Joel] *moninaisist witzauxist ennustapi, iotca Mailman, ia liaten Juttaille, silloin tapactui*.

Kiintoisin osa väitöskirjan aineistosta ovat runomuotoiset esipuheet. Näitä knittelimittaisia Agricolan itse sepittämiä esipuheita on kaikkiaan neljä. Tutuin lienee Psalttarin alussa oleva pitkä runo, joka sisältää muun muassa usein mainitun hämäläisten ja karjalaisten palvomien epäjumalien luettelon. Tämän runon käsittelyn Fredriksson on aloittanut mainitsemalla Agricolan mahdolliset esikuvat. Sen jälkeen on lueteltu myöhempiä teoksia, jotka vuorostaan ovat käyttäneet Agricolan tekstiä lähteenään. Valtaosa luvusta on runomuodon ja ennen

muuta loppusointujen esittelyä. Kirjassa on pitkä luettelo runon riimeistä; loppusointuparien jälkeen on sulkeissa nykykieliset selvennykset. Agricolan kielessä vilisee lounaismurteisuuksia. Murrepiirteitä on kätevästi käytetty riimittelyn apuna. Jopa oikeinkirjoituksen horjuvuus on otettu soinnuttelun avuksi. Muutamia esimerkkejä soinnuista: *mös* – *Töös* (myös – työsi), *seiso* – *Weiso* (seisoo – veisu), *paicas* – *aicas* (paikassa – aikasi), *söit* – *löit* (söivät – löivät), *aina* – *laina* (aina – lainaa). Sointuparien tarkastelu osoittaa, että Agricolan riimit ovat ortografisia, eivät äänteellisiä. Yli kolmasosa loppusoinnuista täyttää Fredrikssonin mukaan nykykielenkin vaatimukset. Riimien esittelyyn runon tarkastelu jääkin. Samalla tavalla on käsitelty Rukouskirjassa julkaistujen psalmien runomuotoinen esipuhe. Weisut ja Ennustokset -teoksen johdantoruno on ruotsinnoksen lisäksi saanut osakseen vain muutaman lyhyen kommentin.

Agricolan teoksista viimeisenä ilmestyi »Ne Prophetat. Haggai. SacharJa. Maleachi». Kirjassa on pitkä runomuotoinen esipuhe. Fredriksson on selvittänyt mm. tämän runon tyylipiirteitä. Agricola on elävöittänyt runoaan huudahduksilla ja retorisilla kysymyksillä, esim. *Oho Christillinen Lukia; Eikö se tyly ia willi on? quin hyuist anda wären aruion? Oman huomionsa ansaitsevat myös sananlaskut, joita runossa on useita, esim. Hytynen vsein cwrnitaan, wan coco Cameli nieletaan*. Esimerkkinä kuvakielen käytöstä on säepari *Ydhexen Cucaut, Eitin cochtu, Meille maiaxi ensin iochtui*.

Oman lukunsa olisi ansainnut tyylikeino, jota Fredriksson tässä luvussa kuvaillee rinnasteisten, yhteenkuuluvien sanojen ryhmittelyksi. Agricolan teksteissä vilisee sanapareja ja -ryhmiä, joiden jäsenet liittyvät läheisesti yhteen. Sanat ovat useimmiten toistensa synonyymejä tai lähimerkityksisiä tai muuten vain samaan aihepiiriin kuuluvia sanoja, toisinaan toistensa vastakohtia. Ne Prophetat -teoksen esipuheesta voi poimia seu-

Kirjallisuutta

raavanlaisia synonyymisiä ja tautologisia sanapareja: *Turua ia Tukia, henen haltuns ia hoomans, muistos ia mieles, ele ia on, teki ia loi*. Useissa säepareissa on lueteltu rinnasteisia asioita: *Ostetaisin ia prucataisin, Tehenasti, nyt ia alati*. Vastakohtiakin löytyy: *elem tai coolem, seke Taiualiset ette Maaliset*. Martti Rapola on tutkinut tätä parataktiseksi rinnastukseksi nimitämäänsä tyylipiirrettä esimerkiksi artikkelissaan »Pipliasuomen parataktinen tasapaino» (KV 41, Helsinki 1961; Kielen kuvastimessa, Porvoo 1962). Fredriksson on maininnut tämän tyylipiirteen amplifikaation nimellä useissa aiemmissä kirjansa luvuissa. Seuraavat lisäesimerkit olen poiminut kirjan sivuilta. UT: *Armo – matkan saatta ia tekepi, iocainen Christitu pite henens aina ia alati tehen itzens totuttaman ia harjoittaman*. VT: *ylisteis ia sarnais, turhaxi ia catouaxi* (Dan.); *omistais, raatelis, ia surkiasti häuitteis* (Sef.); *Läuilisen ia pohiattoman* (Hagg.); *Vlcoculatut ia Mötikieliset* (Mal.).

Tiivistelmien ja viitteiden jälkeen kirjassa on kiintoisa ja havainnollinen taulukko VT:n esipuheista. Siinä on esitetty

rinnakkain Agricolan esipuheet ja vastaavat Lutherin ja Kustaa Vaasan Raamatun tekstit. Taulukosta selviävät esipuheiden pituudet. Lisäksi on lyhyesti selvitetty, miten Agricolan tekstit suhtautuvat sisältönsä puolesta muihin. Taulukon jälkeen on kuuden sivun mittainen suomenkielinen lyhennelmä kirjasta.

Väitöskirjan liitteenä on omana nidoksenaan aineistona olevien tekstien koelma. Sen käyttöä tutkimuksen rinnalla vaikeuttaa yhteisen viitejärjestelmän puuttuminen. Agricolan koottujen teosten sivunumeroiden lisääminen tekstikoelmaan olisi ollut tarpeen.

Inger Fredrikssonin väitöskirja on ennen kaikkea Agricolan julkaisemien Raamatun kirjojen esipuheiden sisällön analyysi ja lähdetekstien esittely. Runomutoisten esipuheiden osalta tietoa on annettu etupäässä runomitasta, loppusoinnuista ja tyylikeinoista. Kielentutkimukselle kirjan merkitys on lähinnä Agricolan lähteiden selvittämisessä ja Agricola-tutkimuksen lähdeostosten esittelyssä.

RIITTA PALKKI